

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

11 marca 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Karol Weitz (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 11 marca 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej P. spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku

z 30 marca 2022 r., I ACa 160/21,

w sprawie z powództwa G. M. i E. M.

przeciwko P. spółce akcyjnej w W.

o ustalenie ewentualnie o zapłatę,

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od strony pozwanej na rzecz powodów kwotę
5400 (pięć tysięcy czterysta) zł, z odsetkami w wysokości
ustawowych odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia
pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia
stronie pozwanej niniejszego orzeczenia do dnia zapłaty, tytułem
kosztów postępowania kasacyjnego.**

Władysław Pawlak

Karol Weitz

Roman Trzaskowski

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30 marca 2022 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku oddalił apelację strony pozwanej P. S.A. w W. od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie z 20 listopada 2020 r., ustalającego, że umowa kredytu mieszkaniowego [...] z 31 lipca 2008 r. zawarta pomiędzy powodami G. M. i E. M., a stroną pozwaną jest nieważna oraz orzekł o kosztach procesu.

Według ustaleń faktycznych Sądów obu instancji, powodowie jako konsumenci wystąpili do strony pozwanej z wnioskiem o udzielenie kredytu mieszkaniowego na nabycie spółdzielczego prawa do lokalu w kwocie 314 000 zł. Wskazując CHF jako walutę kredytu oświadczyli, że nie korzystają z oferty kredytu w PLN i zapoznali się z ryzykami wynikającymi z możliwości zmiany oprocentowania i kursu waluty. Ponadto oświadczyli, że zostali poinformowani, iż w przypadku kredytów w walucie wymienialnej w rozliczeniach kredytowych bank-kredytodawca stosuje ustalone przez siebie kursy walut zamieszczone w tabeli, tj. kurs kupna do wypłaty kredytu w PLN i kurs sprzedaży do spłaty kredytu w PLN. Powodowie nie mieli zdolności kredytowej do zaciągnięcia kredytu w PLN na zakup mieszkania w kwocie 318 000 zł.

W dniu 31 marca 2008 r. strony zawarły umowę kredytu mieszkaniowego w kwocie 145 894,69 CHF, na okres do 1 marca 2038 r., z przeznaczeniem na zakup spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu w O. Umowa składała się z części szczegółowej („CSU”) i z części ogólnej („COU”). Wypłata kredytu miała nastąpić jednorazowo na rachunek zbywcy nieruchomości oraz kredytobiorcy, według kursu kupna dla dewiz obowiązującego w P. S.A. w dniu realizacji zlecenia płatniczego. Wypłata kredytu w walucie wymienialnej mogła nastąpić wyłącznie w przypadku finansowania zobowiązań kredytobiorcy poza granicami RP oraz w przypadku zaciągnięcia kredytu na spłatę kredytu walutowego, natomiast w razie finansowania zobowiązań w RP wypłata następowała w PLN.

Przewidziano oprocentowanie kredytu według zmiennej stopy procentowej, stanowiącej sumę zmiennej stopy bazowej LIBOR 3M i stałej marży. Spłata kredytu wraz z odsetkami mogła być realizowana w formie potrącenia przez kredytodawcę

środków zgromadzonych na rachunku ROR, rachunku walutowym, rachunku technicznym prowadzonym przez kredytodawcę. W przypadku dokonywania spłaty kredytu ze środków z rachunku ROR, środki te miały być pobierane w walucie polskiej w wysokości stanowiącej równowartość kredytu lub raty kredytowej w walucie wymienialnej, w której udzielono kredytu, przy zastosowaniu kursu sprzedaży dla dewiz, obowiązującego w P. S.A. w dniu, w którym następowała spłata. W umowie zawarto informację, że powodowie zostali poinformowani o ryzyku zmiany kursów waluty polegającym na wzroście kursów waluty kredytu oraz o ryzyku odnośnie do stopy procentowej, polegającym na wzroście raty kredytowej na skutek wzrostu stawki referencyjnej.

W dniu 31 marca 2008 r. powód zawarł ze stroną pozwaną umowę ramową w zakresie współpracy na rynku finansowym. W wykazie transakcji objętych umową ramową wskazano, że klient może zawierać z bankiem negocjowane natychmiastowe transakcje wymiany walut. W dniu 1 kwietnia 2008 r., powód zawarł z pozwaną transakcję wymiany walutowej, otrzymanej w walucie wymienialnej kwoty kredytu wynoszącej 145 894,69 CHF, na kwotę 321 697,79 zł po kursie 2,2050 zł/1 CHF, a następnie kredytodawca dokonał wypłaty kredytu w transzach: 8762,21 zł, 24 935,60 zł i 288 000 zł. Z kolei 1 października 2008 r. powód złożył dyspozycję częściowej spłaty kredytu w kwocie 69 348,13 CHF, a następnie zawarł z pozwaną negocjowaną, natychmiastową transakcję wymiany walut bezgotówkowej, w wyniku której powód dokonał wymiany kwoty 150 000 zł na kwotę 69 348,13 CHF, po kursie 2.1630 zł/1 CHF.

W okresie od 1 maja 2008 r. do 4 listopada 2019 r. powodowie spłacili kwotę 244 511,96 zł na poczet kapitału oraz kwotę 34 850,39 zł tytułem odsetek.

Sąd Okręgowy uznał, że postanowienia umowy kredytu dotyczące klauzul przeliczeniowych mają charakter abuzywny w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., a ich wyeliminowanie powoduje nieważność całej umowy kredytowej (art. 58 k.c.), gdyż bez tych postanowień nie może ona dalej obowiązywać i w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest możliwe uzupełnienie powstałej - wobec uznania za bezskuteczne niektórych postanowień umowy - luki poprzez odwołanie się do kursu średniego NBP. Nieprecyzyjne i dowolne odwołanie

się do bliżej nieznanej tabeli kursów sporządzonej przez bank na jego wewnętrzne potrzeby narusza też art. 69 ust. 2 pkt 4a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (dalej: „pr. bank”).

Sąd drugiej instancji przyjmując za własne ustalenia faktyczne Sądu *a quo* i powołując się na przepisy dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach zawieranych z konsumentem (dalej: „dyrektywa 93/13”) oraz wybrane judykaty Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji odnośnie do abuzywności klauzul przeliczeniowych i ich wpływu na byt prawny przedmiotowej umowy kredytowej. Ponadto wyjaśnił, że pozwany bank nie dopełnił przedkontraktowych obowiązków informacyjnych co do ryzyka wynikającego z zawarcia umowy kredytu indeksowanego do CHF.

W skardze kasacyjnej strona pozwana zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku w całości wniosła o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie: 1) prawa procesowego, tj. art. 156¹ k.p.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z wykładnią art. 6 ust. 1 tej dyrektywy dokonaną w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, tj. m.in. w wyroku z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, a także z dnia 29 kwietnia 2021 r., C -19/20, przez zaniechanie poinformowania powodów przez sąd o prawdopodobnym wyniku sprawy w świetle zgłoszonych wcześniej twierdzeń i dowodów oraz o konsekwencjach dotyczących dalszego obowiązywania umowy kredytowej lub jej upadku, w tym ewentualnego wpływu tych okoliczności na sytuację powodów, a w konsekwencji zaniechanie odebrania od nich oświadczenia woli co do dalszego obowiązywania względem nich spornej umowy w całości albo o zgodzie na jej upadek; 2) prawa materialnego, tj. art. 189 k.p.c. przez uznanie, iż powodowie mają interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu oraz że została spełniona druga z przesłanek uwzględnienia powództwa z art. 189 k.p.c., czyli nieistnienie stosunku prawnego, w sytuacji gdy nie można uznać, aby sporna umowa była nieważna lub doszło do jej upadku; art. 69 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (dalej: „pr. bank.”) w brzmieniu obowiązującym w dniu zawarcia spornej umowy w zw. z art. 58 § 1 k.c. przez uznanie, iż umowa kredytu jest nieważna ze

względu na rzekomą sprzeczność z art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank., w tym z uwagi na rzekomy brak ustalenia przez strony umowy kredytu jej podstawowych elementów, m.in. brak możliwości ustalenia kwoty kredytu, podlegającej wypłacie w PLN, a także brak możliwości ustalenia wysokości poszczególnych rat kapitałowo-odsetkowych; art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. w brzmieniu obowiązującym w dniu zawarcia spornej umowy na skutek uznania, że umowa kredytu po wyeliminowaniu z jej treści (rzekomo) abuzywnych postanowień umownych jest niezgodna z art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank., a co za tym idzie dotknięta jest sankcją nieważności w rozumieniu art. 58 § 1 k.c.; art. 385¹ § 1 i 3 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie, że postanowienia § 22 ust. 2 COU, § 2 CSU, a także pozostałe postanowienia odwołujące się do tabeli kursów banku - kredytodawcy, stanowią klauzule abuzywne, oraz w tym w szczególności wskutek wadliwego uznania, że: kredytodawca w stosunku do tych klauzul nie wypełnił obowiązku informacyjnego względem konsumentów, postanowienia te są sformułowane w sposób niezrozumiały i nieprzejrzysty dla konsumenta, a ponadto nie były przedmiotem indywidualnych negocjacji, a także iż kształtują prawa i obowiązki powodów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają ich interesy; art. 4 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (dalej: „ustawa antyspreadowa”), na skutek braku uznania, że wejście w życie ustawy antyspreadowej oraz z uwagi na fakt, że powodowie mogli od początku dokonywać spłat rat w walucie kredytu (CHF), wyeliminowało rzekomo abuzywny charakter kwestionowanych przez nich postanowień umownych; art. 385¹ § 2 k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 58 § 1 k.c. i art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. przez uznanie, iż: sporna umowa kredytu po wyeliminowaniu z niej treści kwestionowanych (rzekomo abuzywnych) postanowień jest nieważna, podczas gdy z przepisów tych wynika zasada dalszego obowiązywania umowy w pozostałym zakresie; wola konsumenta ma kluczowe i decydujące znaczenie przy ocenie skutków abuzywności postanowień umowy kredytowej, podczas gdy celem dyrektywy 93/13 jest przywrócenie równowagi kontraktowej stron i trwałość umowy konsumenckiej, a w konsekwencji umowa może nadal obowiązywać, dzięki: temu, że wypłata kredytu na podstawie umowy nastąpiła zgodnie z wolą powodów w PLN, po kursie

wynegocjowanym przez powodów na podstawie umowy o współpracy i negocjowanej transakcji; uzupełnieniu luki powstałej, wskutek wyeliminowania z umowy rzekomo abuzywnych postanowień, treścią przepisu dyspozytywnego, a także w drodze wykładni woli stron umowy; spłaty kredytu bezpośrednio w CHF; możliwości negocjowania kursu waluty przez spłatę kredytu, o czym świadczy dokonanie negocjowanej transakcji nr 2; art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 358 § 1 i 2 k.c., art. 56 k.c. i art. 65 § 2 k.c. na skutek braku uznania, iż sporna umowa kredytu może być uzupełniona treścią przepisu dyspozytywnego, a także w drodze wykładni woli stron umowy; art. 65 § 1 i 2 przez dokonanie błędnej wykładni umowy kredytu, w tym postanowień odwołujących się do tabeli kursowej banku - kredytodawcy i uznanie, że treść tych postanowień: pozwala kredytodawcy na arbitralne ustalanie wysokości kursów waluty obcej i dowolne tworzenie tabeli kursowej w oderwaniu od realiów rynkowych; nie determinuje stosowania przez kredytodawcę kursu rynkowego walut obcych przy tworzeniu tabeli kursów; art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. art. 58 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez błędną wykładnię treści umowy kredytowej oraz przez pominięcie przy dokonywaniu jej wykładni całokształtu okoliczności związanych z jej zawarciem i wykonywaniem, wskazujących, że zgodną wolą i zamiarem stron było zawarcie umowy o kredyt denominowany w CHF, a nie umowy kredytu w PLN waloryzowanego kursem CHF; art. 385² k.c. w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. oraz treścią umowy kredytu i umowy o współpracy oraz dokonany na jej podstawie transakcjami przez błędną wykładnię umowy oraz pominięcie przy dokonywaniu jej wykładni treści umowy o współpracy oraz faktu dokonania negocjowanych transakcji, które potwierdzały, że: zawarcie umowy o współpracy miało wpływ na treść umowy kredytu, a w związku z zawarciem umowy o współpracy wobec powodów nie znalazły zastosowania postanowienia umów odwołujące się do tabeli kursów banku-kredytodawcy, zaś w związku z zawarciem umowy o współpracy powodowie mogli negocjować kurs waluty kredytu również przy spłacie kredytu, a ponadto powodowie mieli świadomość w jakiej walucie zawierają umowę kredytu i wreszcie przy wypłacie kwoty kredytu strony w sposób indywidualny, na podstawie prowadzonych negocjacji ustaliły kurs waluty CHF stosowany przy wypłacie kredytu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W odniesieniu do problematyki związanej z interesem prawnym powodów w stwierdzeniu nieważności umowy kredytowej odnotować trzeba, że w wyroku z 23 listopada 2023 r., C-321/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, iż art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z ich wykładnią dokonaną w orzecznictwie, które w celu uwzględnienia wytoczonego przez konsumenta powództwa zmierzającego do stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku w umowie zawartej z przedsiębiorcą wymagają dowodu na istnienie interesu prawnego, w sytuacji gdy uznaje się, że taki interes nie istnieje, jeżeli konsumentowi przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, lub gdy może on powołać się na tę bezskuteczność w ramach obrony przed powództwem wzajemnym w przedmiocie wyegzekwowania wykonania zobowiązania wytoczonym przeciwko niemu przez tego przedsiębiorcę na podstawie tego warunku.

Zagadnienia związane z pouczeniem powodów jako konsumentów o skutkach nieważności umowy, w kontekście ewentualnej ich zgody na abuzywne postanowienia umowne, mają po ostatnich orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej drugorzędne znaczenie. Otóż w wyrokach z 15 czerwca 2023 r., C - 520/21, z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 oraz w postanowieniu z 11 grudnia 2023 r., C-756/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, stoją one na przeszkodzie takiej wykładni prawa krajowego, że instytucja bankowa może domagać się od konsumenta rekompensaty przekraczającej zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania umowy oraz ustawowe odsetki za zwłokę liczone od dnia wezwania do zapłaty, a ponadto w wyroku z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależniona od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi

on, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji tego uznania nieważności umowy oraz wyraża on zgodę na uznanie umowy za nieważną.

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

Wprawdzie przy wypłacie kwoty kredytu w PLN i w odniesieniu do jednorazowej spłaty kwoty kredytu w ok. 45% zostały zawarte negocjowane transakcji wymiany walutowej, co oznacza, że w tym zakresie osłabieniu ulega problematyka abuzywności klauzul przeliczeniowych, ale okoliczność ta nie miała jakiegokolwiek wpływu na prawidłowość rozstrzygnięcia Sądu odwoławczego i to z kilku przyczyn. Po pierwsze, powodowie nie mieli zagwarantowanej w umowie kredytowej możliwości negocjowania kursu przeliczeniowego waluty obcej, w której kredyt był denominowany, lecz jedynie możliwość zawierania negocjowanych transakcji wymiany walutowej. W chwili więc zawierania umowy kredytowej nie było wiadomo, czy powodowie będą mieli możliwość negocjowania kursu przeliczeniowego. Tymczasem Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz. 2), wyjaśnił że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (zob. też uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść (zob. też wyrok Trybunału

Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andricu i in. v. Banca Romaneasca SA oraz powołane w uzasadnieniu judykaty).

Po drugie, transakcje wymiany walutowej w odniesieniu do spłaty zostały zawarte jedynie w stosunku do części kredytu, a zatem w pełni aktualna pozostaje kwestia abuzywności klauzul przeliczeniowych.

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron

w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków; - nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; - stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień.

Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. W wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne eksponujące ważność umowy, przy zastąpieniu abuzywnych klauzul przeliczeniowych średnim kursem NBP albo innym rynkowym wskaźnikiem.

Po trzecie, abuzywność klauzul przeliczeniowych w umowach kredytu denominowanego w walucie obcej, w kontekście jej wpływu na dalszy byt prawny takiej umowy, nie wyczerpuje całości problematyki związanej z tego rodzaju

kredytami. Istotniejsze znaczenie ma kwestia niedochowania przez pozwany Bank w stosunku do powodów jako konsumentów przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w odniesieniu do ryzyka walutowego.

Kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości

zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, sprawa Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klauzule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj., negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego) (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji

waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowny kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających

zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażące naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego zgodnie z art. 98 § 3 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c., przy uwzględnieniu § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 4 pkt. 2 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (jedn. tekst: Dz. U. z 2023 poz.1964). Orzeczenie o odsetkach od zasądzonych kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym znajduje uzasadnienie w art. 98 § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 19 ust. 1 i art. 31 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614) oraz przy uwzględnieniu § 2a rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 sierpnia 2014 r. w sprawie określenia brzmienia klauzuli wykonalności.

Władysław Pawlak

Karol Weitz

Roman Trzaskowski

[SOP]

[r.g.]